

dipam

DİPLOMATİK İLİŞKİLER ve POLİTİK ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
CENTER for DIPLOMATIC AFFAIRS and POLITICAL STUDIES

TÜRKİYE - PAKİSTAN- AZERBAJYCAN ÜÇLÜ VİZYONU: ORTAK MEDENİYET

Tümg. (E) Syed Khalid Amir JAFFERY
Büyükelçi Dr. Farid SHAFİYEV
Büyükelçi (E) Aydın NURHAN

03 Kasım 2020 | DİPAM YouTube Kanalı

Panel Notları

03.11.2020 tarihinde saat 14.30'da "Türkiye – Azerbaycan – Pakistan Üçlü Vizyonu: Ortak Medeniyet" adlı panel online olarak DİPAM ile Center for Global & Strategic Studies (CGSS) işbirliğinde gerçekleştirilmiştir. Moderatörlüğünü, DİPAM Başkanı Tolga SAKMAN'ın

üstlendiği panelde, CGSS Başkanı Tümg. (E) Syed Khalid Amir JAFFERY, Azerbaycan'dan Center of Analysis of International Relations (AIR Center) Başkanı Büyükelçi Dr. Farid SHAFİYEV ve İİT Eski Temsilcisi Büyükelçi (E) Aydın NURHAN konuşmacı olarak katılmışlardır.

Moderatör Tolga SAKMAN, konuşmacıları tanıtarak panelde tartışılacak konuları sıralamıştır. Ortak medeniyet üzerine üçlü vizyonun ne anlama geldiğini açıklamış ve panelde Türkiye-Pakistan ilişkileri ve işbirliklerinin de değerlendirileceğini söylemiştir. “Üç Ülke, Tek Millet” denilen Türkiye, Pakistan ve Azerbaycan’ın duruşunun, varoluşun sembolleri haline geldiğini belirtmiştir. Doğu Akdeniz, Kıbrıs, Dağlık Karabağ ve Keşmir gibi farklı coğrafyalardaki çatışmaların temelde benzer olduğunu ifade etmiştir. Bu sorunların uzun süredir gündeme getirilmemesine karşın son zamanlarda sıklıkla ve yoğun olarak tartışılmaya açılmasını yeni çağın başlangıç sancıları olarak nitelendirmiştir. Türkiye-Pakistan-Azerbaycan ilişkilerinin sadece güvenlik merkezli olmadığını söylemiş ve üçlü arasında kültür ve kardeşlik bağlarının olduğunu vurgulamıştır. Ortak hareket etmenin öneminden ve gerekliliğinden bahsetmiş ve konuşmacılara söz hakkı vermiştir.

Syed Khalid Amir JAFFERY, üç devlet arasındaki tarihsel bağlardan bahsederek aralarında dostluk, işbirliği ve kardeşliğin bulunduğunu söylemiştir. Üçlü arasındaki bağların dünyada eşsiz olduğunu ve ilişkilerin bozulamayacağını ifade etmiştir. “Üç devlet, bir millet” söylemini değerlendirmiş ve üçlü arasında çok yönlü işbirliklerinin olduğunu belirtmiştir. Türkiye ve Pakistan arasındaki stratejik işbirliğine değinerek bu ilişkilerin daha da geliştirilebileceğini ifade etmiştir. Aynı şekilde Pakistan ve Azerbaycan arasındaki stratejik işbirliğinin de güçlü olduğunu ifade etmiştir. Tarih boyunca her üç ülkenin de konuştuğu dilin, ortak noktalarını ve benzer yapısını değerlendirmiştir. İpek Yolu’nun önemine ve üç ülkenin de İpek Yolu güzergahında bulunduğuna dikkat çekmiştir.

Türkiye, Azerbaycan ve Pakistan arasındaki ilişkilere değinerek, Türkiye’nin Pakistan’a olan desteğinin geçmişe dayandığını ve bu desteğin çok güçlü olduğunu vurgulamıştır. Her iki ülkenin de kapsamlı olarak kültürel, ticari, stratejik ve askeri işbirliği içinde olduğunu belirtmiştir. Pakistan liderlerinin Türkiye’ye olan hayranlığını işaret ederek kurucu liderlerinin Türkiye’ye olan bakışını değerlendirmiştir. Tarihsel süreçte her iki ülkenin de kuruluşundan beri iyi ilişkiler paylaştığını da ifade etmiştir. Savaş ve barış zamanındaki tutumlarına değinerek bu desteğin sürekliliğine dikkat çekmiştir. Özellikle, liderler arasındaki iletişimin güçlü olduğundan söz etmiştir. Pakistan ve Türkiye ilişkilerinin günümüzde de gelişerek büyüdüğünü belirtmiştir. Aynı durumların Pakistan ve Azerbaycan ilişkileri için de geçeli olduğunu dile getirmiştir. İkili stratejik işbirliğine değinerek Azerbaycan’ın Pakistan’a Keşmir konusunda Uluslararası alan başta olmak üzere her türlü desteği sağladığını ifade etmiştir. Aynı şekilde Pakistan’ın da Azerbaycan’a olan Ermenistan ile olan sorunu hakkında durduğunu BM’deki desteği başta olmak üzere her türlü desteği belirtmiştir. Bölgenin barışı ve istikrarında üçlünün etkisinin önemli olduğunu aktarmış ve bu süreçte üç devletin birbirlerine destek olabileceğini söylemiştir.

Uluslararası kurumlar olarak bu ilişkilerin bu şekilde daha da geliştirilebileceğinin de altını çizmiştir.

Büyükelçi Dr. Farid SHAFİYEV, üç devletin de halklarının birbirine olan desteğinin öneminden bahsederek tarihsel bağlarının yanı sıra modern ve yakın zamanlarda da ilişkilerin çok boyutluluğundan bahsetmiştir. Türkiye ve Pakistan’ın Azerbaycan’ı tanıyan ilk devletlerden

olduğunu söylemiştir ve bunun Azerbaycan da takdirle karşılandığını belirtmiştir. Üç ülkenin de ortak bir paydaya sahip olduğunu ve farklı sorunlarla uğraştıklarını belirterek bu sorunların bu ülkelere siyasi ve daha birçok yönden zarar verdiğini aktarmıştır. Bu tür zamanlarda dayanışmanın önemli olduğunun altını çizmiştir.

Azerbaycan'ın BM'de Pakistan tarafından desteklenmesinin çok önemli olduğunu vurgulamış ve Ermenistan işgalinin uluslararası arenada duyurulmasında büyük rol oynadığını aktarmıştır. BM'deki bu desteğin, daha yeni bağımsızlığını kazanmış olan Azerbaycan için 1993 yılında büyük önem arz ettiğini söyleyerek bu desteğin Ermeni işgalini uluslararası gündeme taşıdığını ifade etmiştir. Düşünce kuruluşları olarak üçlü ilişkilerde çok önemli bir rol alınabileceğini vurgulayarak, her üç ülkedeki think tank kuruluşlarının ve akademisyenlerin beraber çalışabileceğini ve işbirliği yapabileceklerini ifade etmiştir. Bu durumun önemini ve gerekliliğini dile getirmiştir.

Küresel güçler diye bahsetmiş olduğu Rusya, İngiltere, Fransa, ABD gibi siyasi ve askeri güçlü ülkelerin Avrupa'nın güvenliği, Çin'in konumu ve politikaları hakkındaki siyasi duruşları gibi birçok konuda zıt fikirlere sahip olduğunu belirtmiştir. Diğer taraftan bu güçlerin hepsinin Azerbaycan-Ermenistan arasındaki sorun hakkında aynı politikalar izlediklerini belirtmiş ve takınmış oldukları tavırların Azerbaycan'a karşı baskı içerdiğini iddia etmiştir. Fransa, Rusya ve ABD'nin bu çatışmanın resmi arabulucuları olduğunu belirtmiş ve bu devletlerin tarafsız olması gerektiğini bildirmiştir.

Batılı ülkeler ve Rusya'da 1915 olayları hakkında akademisyenler arasında Türkiye'ye karşı bir duruşun varlığından bahsetmiştir. Türkiye, Pakistan ve Azerbaycan'daki düşünce kuruluşlarının özellikle buldukları bölgeler olmak üzere Orta Asya, Güney Asya, Ortadoğu ve Kafkasya'da sömürgeci devletlere karşı bir tutum ve anlatı sergileyebileceklerini belirtmiştir. Bu süreçte medyanın rolüne değinerek bu rolün öneminden bahsetmiştir. Her üç ülkenin bölgesel kalkınma ve çatışmalarla ilgili konularda çözüm üretebilmek için işbirliği yapması gerektiğini dile getirmiştir.

Büyükelçi Aydın NURHAN, dünya genelinde var olan İslamofobiye dikkat çekmiş ve İslamın ne kadar yanlış anlaşıldığını üzülerek belirtmiştir. İslamofobinin çok yanlış bir hareket olduğunu belirtmiş ve bu durumun değişmesi gerektiğini dile getirmiştir. Müslüman dünyası ve Hristiyan dünyasının tarihsel geçmişini değerlendirmiş ve hoşgörü bakımından bu dinleri ve bu dinlere mensup ülkeleri yorumlamıştır.

Türkiye ve Rusya ilişkilerini değerlendirmiş ve aynı zamanda Pakistan ve Çin yakınlaşmasına da dikkat çekmiştir. Bu ilişkiler ışığında Türkiye ve Pakistan'ın gelecek işbirliklerinin ortak noktasını sorgulamış ve ikili ilişkilerin ortak bir paydada buluşması gerektiğini söylemiştir. Türkiye, Pakistan ve Malezya arasında ortak medya kanalının varlığının çok iyi olabileceğinin dikkatini çekmiş ve Azerbaycan'ın buna katılabileceğini işaret etmiştir. Batı dünyasına karşı yeni bir birliğin doğması gerektiğinin üzerinde durmuş ve bu birliğin temellerinin bir an önce atılması gerektiğini ifade etmiştir.

“Üç millet bir devlet” söyleminin önemini vurgulayarak bu mottunun geleceğe de taşınması gerektiğini ifade etmiştir. Son dönemlerde gündemde olan Ermenistan ve Azerbaycan arasındaki durumu değerlendirerek Ermenistan’ın tutumunu sert bir şekilde eleştirmiştir. ABD, Rusya ve Fransa gibi ülkelerin etkisinden bahsederek Ermenistan’ın Türkiye olmadan batılı güçlerle ilişkisinin olamayacağını söylemiş ve Ermenistan’ın Türkiye olmadan batıya açılmayacağını belirtmiştir. Rusya ve Ermenistan ilişkilerine değinerek Ermenistan’ın Rusya’nın kuklası olduğunu iddia etmiştir. Karabağ sorununun çözülmesi nihayetinde ancak bölgede güvenliğin ve istikrarın olabileceğinin altını çizmiştir. Ancak ve ancak, Dağlık Karabağ sorununun çözülmesi ve Ermenilerin sözde soykırım iddialarının çözülmesinden sonra, Türkiye, Azerbaycan, Ermenistan, Gürcistan sonrasında Rusya ve belki İran’ın katılımıyla etkili ve güzel bir ekonomik bloğun oluşabileceğinin ifade etmiştir.

Azerbaycan-Pakistan arasındaki işbirliğinin önemini vurgulayarak işbirliklerinin daha da artması gerektiğini söylemiştir.

Moderatör Tolga SAKMAN, konuşmacılara “Batı merkezli olmayan dönemin başladığına inanıyor musunuz?” sorusunu sormuş ve Türkiye, Azerbaycan ve Pakistan’ın nasıl birlikte çalışması gerektiğini; ayrıca medeniyeti yeniden inşa eden bu işbirliğinin nasıl kurumsallaşabileceğini sormuştur.

Syed Khalid Amir JAFFERY, Pakistan için doğal bloğun; Türkiye, Azerbaycan, Orta Asya ve Çin ile olduğunu ifade etmiştir. Panelin konusu olan üç ülkenin bölgede ortak politika geliştirmesi gerektiğine inandığını belirtmiştir. Bunların yanında ortak ekonomi politikası ve ortak jeopolitik

hedeflerin geliştirilmesi için uğraş verildiğini belirtmiştir. Hali hazırda Pakistan’ın Azerbaycan ile bilgi paylaşımı programının olduğunu belirtmiş ve üç ülkeye ek olarak Çin ve Malezya ile de ortak haber kaynağı fikrinin çok önemli olduğunu ve bunun geliştirilebileceğini söylemiştir. İslamofobi hakkında Aydın NURHAN’a katıldığını söylemiş, bu durumun yayıldığını ve kısıktıldığını ifade etmiştir. Buna karşı Müslüman dünyasının birleşmesi gerektiğini belirtmiştir.

Üç ülkenin de bir araya gelip ortak bir düşünce sürecine sahip olması gerektiğini belirtmiştir.

Dr. Farid SHAFİYEV, ortak medya, ortak akademi, ortak eğitim platformlarının kurulması gerektiğini belirtmiş ve bunun önemine değinerek ortak kültür ve ortak vizyonun oluşması gerektiğini vurgulamıştır. Bu oluşumun herhangi bir tarafa karşı yapılmaması gerektiğini vurgulamış ve özellikle batı dünyasına karşı böyle bir tutum içerisine girilmemesi gerektiğini söylemiştir. Ortak medya kanalı konusunda Azerbaycan’ın da katılıp destek verebileceğini söylemiş ve yapılacak olanların bir tarafa karşı değil de birlikte nelerin yapılabileceğine odaklanması gerektiğini dile getirmiştir.

Aydın NURHAN, Dr. Farid SHAFİYEV’e katılmadığını belirterek, Türkiye’nin 200 yıldır Avrupa kapısını çaldığını ama herhangi bir sonuç alamadığını belirtmiştir. Türkiye düşmanlarının dünyanın başka yerinde olmadığını hepsinin NATO içerisinde olduğunu ifade etmiştir. ABD Başkan Adayı Joe Biden’ın Türkiye hakkındaki sözlerini işaret etmiş ve Biden’ın, Türkiye dostu değil, Türkiye düşmanlığı yaptığını söylemiştir. Avrupa dünyasının PKK ve benzeri terör örgütlerine olan ev sahipliğini de

hatırlatmış ve Türkiye'nin, ABD ve Avrupa güçleri tarafından kuşatıldığını söylemiştir. Azerbaycan ve İsrail ilişkilerini değerlendirerek bu durumu Azerbaycan için tehlikeli bulmuştur. Türkiye ve Pakistan ilişkilerine değinerek Pakistan'ın nükleer bir güç olduğunu söylemiştir. Türkiye ve Pakistan'ın savunma sanayisinde işbirliği yaptığını inandığını söylemiş ve bunun öneminden bahsetmiştir.

Her üç ülkenin çok önemli kaynaklara sahip olduğunu hatırlatarak üçlü arasında işbirliğinin yapılacağı çok alanın olduğunu belirtmiştir Özellikle savunma sanayisinde işbirliklerin geliştiğini söylemiş ve bunların daha da geliştirilebileceğinin söylemiştir.

DİPLOMATİK İLİŞKİLER ve POLİTİK ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
CENTER for DIPLOMATIC AFFAIRS and POLITICAL STUDIES

+90 216 310 30 40 info@dipam.org
+90 216 310 30 50 www.dipam.org
Murat Reis Mahallesi Gazi Caddesi No:69
Üsküdar/İstanbul

KONUŞMACILAR HAKKINDA

Tolga SAKMAN, DİPAM Başkanıdır. Kocaeli Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi bölümünü bitiren SAKMAN, Harp Akademileri Komutanlığı Stratejik Araştırmalar Enstitüsü (SAREN) Uluslararası İlişkiler Yüksek Lisans Programını tamamlamıştır. Hali hazırda İstanbul Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler bölümünde doktora çalışmalarına devam etmektedir.

2012 yılında Türk-Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi (TASAM) bünyesinde Uzman Yardımcısı unvanıyla başlayan görevine daha sonra Uzman ve son olarak da kurum bünyesinde kurulan Milli Savunma ve Güvenlik Enstitüsü'nde Temmuz 2018'e kadar Direktör olarak devam etmiştir. Diaspora, güvenlik ve Avrupa siyaseti konuları başta olmak üzere bugüne kadar 8 kitap/kitap bölümü ile 20 civarında bildiri çalışması hazırlamış, yurtiçi ve yurtdışında 20 civarında projede koordinasyon görevinde bulunmuştur.

Büyükelçi Dr. Farid SHAFIYEV, Azerbaycan AIR Center (Center of Analysis of International Relations) Başkanıdır. Yüksek Lisans derecesini Harvard Üniversitesi'nde tamamlayan Shafiyev, Doktora derecesini Carleton Üniversitesi'nden almıştır. Azerbaycan Cumhuriyeti Ottawa Büyükelçiliği görevini de yapmış olan Shafiyev, "*Resettling the Borderlands: State Relocations and Ethnic Conflict in the South Caucasus*" kitabının da yazarıdır.

Tümgeneral (E) Syed Khalid Amir JAFFERY, HI (M), İslamabad Küresel ve Stratejik Araştırmalar Merkezi'nin (CGSS) Başkanıdır. CGSS, analiz ve araştırma yoluyla politika ve karar alma sürecini iyileştirmeye yardımcı olma misyonuna sahip, kar amacı gütmeyen bir kurumdur. Tümg. (E) Syed Khalid Amir Jaffery, HI (M), askeri kariyeri boyunca ve emekli olduktan sonra ulusal ve uluslararası düzeyde çeşitli önemli görevlerde kalan emekli bir silahlı kuvvetler subayıdır. Pakistan Ordusunda bulunduğu süre içinde kendisine istihbarat ve liderlik alanında zengin bir uzmanlık kazandıran Askeri İstihbarat Müdürlüğü, Genel Karargah ve Hizmetler Arası İstihbarat Karargahı dahil olmak üzere çeşitli eğitim, personel ve komuta görevlerinde bulunmuştur.

Büyükelçi Aydın NURHAN, Togo ve Benin'e de akredite Gana Büyükelçisi, Azerbaycan, Avusturya ve Avustralya'da Başkonsolos, İslam İşbirliği Teşkilatında Bilim ve Teknoloji Genel Müdürlüğü ile, Dışişleri Bakanlığı Stratejik Araştırmalar Merkezi Başkanvekilliği görevlerinde bulunmuştur. Türk İşbirliği ve Kalkınma Ajansı TİKA'nın kuruluşunda da görev alan Büyükelçi Nurhan, kariyerinin erken yıllarında Suudi Arabistan, Hollanda, Almanya ve Amerika Birleşik Devletlerinde de görevlerde bulunmuştur.

Dışişleri Bakanlığının aday göstermesi üzerine 2013 yılında emekli olarak İslam İşbirliği Teşkilatı Afganistan Daimi Temsilciliğine atanmış, 2017 yılına kadar bu görevde kalmıştır.